

نقد جامعه
در آثار داستان نویسان صدرمشروطه
(عبدالرحیم طالبوف و زین العابدین مراغه‌ای)

نجمه هاشمی کذاب

جامعه‌شناسان

۱۳۹۰

سرشناسه	هاشمی، نجمه، ۱۳۶۴ -
عنوان و نام پدیدآور	نقد جامعه در آثار داستان‌نویسان صدر مشروطه (عبدالرحیم طالبوف و زین‌العابدین مراغه‌ای) / تألیف نجمه هاشمی.
مشخصات نشر	تهران: انتشارات جامعه‌شناسان، ۱۳۹۰.
مشخصات ظاهری	۲۳۲ص
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۲۲۳-۰۶۶-۹
وضعیت فهرست‌نویسی	فبا
موضوع	کتابنامه: ص. ۲۰۷-۲۰۴؛ همچنین به صورت زیرنویس.
موضوع	طالبوف، عبدالرحیم بن ابوطالب، ۱۳۲۹-۱۲۵۰ق. - نقد و تفسیر
موضوع	زین‌العابدین مراغه‌ای، ۱۲۵۵ - ۱۳۲۸ق. - نقد و تفسیر
موضوع	داستان‌نویسان ایرانی -- قرن ۱۳ق
موضوع	داستان -- جنبه‌های اجتماعی
موضوع	ایران -- اوضاع اجتماعی -- قرن ۱۳ق -- داستان
موضوع	ایران تاریخ انقلاب مشروطه، ۱۳۲۴ - ۱۳۲۷ق تأثیر بر ادبیات
رده‌بندی کنگره	۱۳۹۰ / ۸۸۲ / PIR ۷۲۰۱
رده‌بندی دیویی	۸۸۳/۶۲۰۸
شماره کتابشناسی ملی	۲۲۷۵۱۹۷

این اثر، مشمول قانون حمایت مولفان و مصنفان و هم‌زمان مصوب ۱۳۴۸ است. هر کس تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه مولف (ناشر) نشر یا پخش یا عرضه کند مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

جامعه‌شناسان

فروشگاه و نمایشگاه مرکزی: تهران، خیابان انقلاب، روبروی درب اصلی دانشگاه تهران، پاساژ فروزنده، همکف، پ ۳۳۳، فروشگاه جامعه‌شناسان، تلفن: ۶۶۰۰۰۵۱
WWW.JAMEESHENASAN.COM / Email: Sociologists15@gmail.com

نقد جامعه در آثار داستان‌نویسان صدر مشروطه

(عبدالرحیم طالبوف و زین‌العابدین مراغه‌ای)

تألیف:

نجمه هاشمی

تعداد: ۱۰۰۰ نسخه

چاپ اول ۱۳۹۰ تهران

قیمت: ۶۰۰۰ تومان لیتوگرافی: رویداد چاپ: قدیانی

ISBN: 978-600-223-066-9

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۲۳-۰۶۶-۹

Printed in Iran

همه حقوق چاپ و نشر برای ناشر محفوظ است.

فهرست

پیشگفتار.....	۹
۱. فصل اول: چشم انداز تاریخی.....	۱۳
عوامل زمینه‌ساز انقلاب مشروطه.....	۱۵
مقدمات سیاسی.....	۱۵
مقدمات فرهنگی.....	۱۸
رواج زبانهای متعدد.....	۱۹
انتشار روزنامه.....	۱۹
تأسیس مدرسه.....	۲۱
انتشار کتب بیدارکننده.....	۲۲
مقدمات اجتماعی.....	۲۳
مقدمات اقتصادی.....	۲۳
عوامل تسریع‌دهنده به انقلاب.....	۲۴
نارضایتی مردم و مشروطه‌خواهی آنان.....	۲۴
تجزیه‌شدن ایران.....	۲۵
واگذاری امتیازات به بیگانگان.....	۲۵
ظلم و ستم و بی‌عدالتی.....	۲۶
زمینه‌های پس از مقدمات مشروطیت.....	۲۷
عناصر سازنده نهضت مشروطیت.....	۲۸
روحانیان.....	۲۹
بازرگانان.....	۳۰
روشنفکران.....	۳۱
۲. فصل دوم: نویسنده، جامعه و نقد.....	۳۵
ادبیات انتقادی.....	۳۷
زندگانی طالبوف.....	۴۱
تولد و نسب.....	۴۱
معاش و کار.....	۴۱
تحصیلات طالبوف.....	۴۲
مذهب طالبوف.....	۴۲

۴۳	توجه به علم و دانش.....
۴۴	عدم حضور در مجلس.....
۴۶	آثار طالبوف.....
۴۸	- کتاب احمد.....
۵۱	- سیاست طالبی.....
۵۲	- مسالک‌المحسنین.....
۵۵	سبک نویسنده‌گی طالبوف.....
۵۷	پایان زندگی.....
۵۸	زندگانی زین‌العابدین مراغه‌ای.....
۵۸	تولد.....
۵۸	معاش و کار.....
۶۰	تحصیلات مراغه‌ای.....
۶۱	تألیفات مراغه‌ای.....
۶۱	مقالات.....
۶۱	کتابها.....
۶۵	سبک نویسنده‌گی مراغه‌ای.....
۶۶	نقد.....
۶۹	۳. فصل سوم: نگاه نویسندگان به اداره امور ایران.....
۷۱	دربار و وضعیت داخلی آن.....
۷۳	رقابت‌های رجال درباری.....
۷۴	اغراض شخصی و سودجویی‌های فردی.....
۷۵	مخفی‌سازی حقایق.....
۷۶	تقلید از دیگر کشورها بدون علم و آگاهی.....
۷۹	غصب اموال دیگران.....
۸۱	رشوه‌گیری.....
۸۴	لقب‌بخشی.....
۸۹	جامعه.....
۸۹	معیشت جامعه.....
۸۹	فقر.....
۹۱	فقر و کمبود نان.....
۹۳	فقر و شیوع فساد.....
۹۴	اسراف.....
۹۶	سلامت جامعه.....
۹۶	کمبود پزشک.....
۹۸	کمبود دارو.....

۹۸	کمبود بیمارستان.....
۹۹	سطح بهداشت جامعه.....
۱۰۰	بهداشت فردی.....
۱۰۱	بهداشت عمومی.....
۱۰۷	۴. فصل چهارم: اداره امور جامعه.....
۱۰۹	وزارتخانه.....
۱۱۱	وزارت معارف.....
۱۱۲	وزارت عدلیه.....
۱۱۳	وزارت تجارت.....
۱۱۴	وزرای ایران.....
۱۱۶	تجارت در ایران.....
۱۱۷	سنت گرایی منفی.....
۱۱۸	عدم اعتماد تجار به یکدیگر.....
۱۱۹	حرص و طمع تجارت.....
۱۱۹	تجمل و اسراف در امر تجارت.....
۱۲۰	فروش کالاهای بیگانه.....
۱۲۳	ناآگاهی از علم تجارت.....
۱۲۵	وضعیت دفاعی کشور.....
۱۲۶	وضعیت رؤسای سپاه.....
۱۲۷	وضعیت سربازان.....
۱۳۰	کارخانجات.....
۱۳۲	تشکیل بانک.....
۱۳۳	اصلاح راه‌ها.....
۱۳۵	معادن.....
۱۳۶	ساخت قلعه.....
۱۳۷	جنگلداری.....
۱۳۷	زراعت.....
۱۳۸	نبود آراهه.....
۱۴۱	۵. فصل پنجم: توجه به امور فرهنگی.....
۱۴۳	فرهنگ علمی جامعه.....
۱۴۴	جایگاه علم در جامعه.....
۱۴۵	فایده علم.....
۱۴۷	علم و عمل.....
۱۵۰	جهل حاکم بر جامعه.....

۱۵۵	مکتب‌خانه‌ها در ایران
۱۶۰	تحصیل در فرنگ
۱۶۴	مقایسه ایران با دیگر ملل اروپایی
۱۶۴	ایران و تمدن
۱۶۷	تمدن ملل اروپایی
۱۶۹	جلوگیری از نفوذ بیگانگان
۱۷۱	وضعیت مهاجران ایرانی
۱۷۳	برخی آموزه‌های فرهنگی
۱۷۳	شعر و شاعری
۱۷۸	اصلاح خط
۱۸۱	نامه
۱۸۲	اهمیت‌دادن به وقت
۱۸۳	تلفن
۱۸۴	موزه
۱۸۵	توجه به دین
۱۸۷	علماء و وضعیت آنان
۱۹۲	توجه به برخی آموزه‌های دینی
۱۹۳	نقد بر قسم خوردن‌های مکرر
۱۹۳	خرافه‌پرستی
۱۹۵	وضعیت مساجد
۱۹۸	وضعیت زکات
۱۹۹	ذبح حیوانات
۲۰۱	۶. فصل ششم: وطن دوستی، قانون و آزادی
۲۰۳	وطن دوستی
۲۰۸	قانون
۲۱۲	فوائد قانون
۲۱۶	دلیل مخالفت با قانون
۲۱۸	آزادی
۲۲۳	فهرست منابع

پیشگفتار

ادبیات معاصر ایران از قرن سیزدهم هجری آغاز شد؛ دوران پر تلاطم سالهای ۱۲۸۴ - ۱۳۰۰ ش. سالهای شکل‌گیری اندیشه‌های جدید اجتماعی - اقتصادی و به وجود آمدن یک طبقه روشنفکر برخاسته از طبقه متوسط جامعه بود. جامعه ایران در پی تغییر و تحولات سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی به بیداری نسبی رسید. تحولاتی چون: انتشار کتابها و ترجمه‌ها از زبانهای گوناگون، انتشار روزنامه، تأسیس مدارس و نظامیه‌ها، رفت و آمد به اروپا و... که به انقلاب مشروطیت انجامید.

رفت و آمد اروپاییان به ایران و آشنایی جامعه با فرهنگ و تمدن آنان، به رسوخ فرهنگ غرب در ادبیات ایران منجر شد. به طوری که با رشد سرمایه‌داری در جوامع غربی، ادبیات ایران نیز به شدت تحت تأثیر فرهنگ غرب قرار گرفت و با پرداختن به مسائل زندگی اجتماعی و انتقاد از حکومت استبدادی و خرافات و موهومات، وظیفه‌ای متفاوت با ادبیات قدیم را بر عهده گرفت.

نویسندگان که تا آن زمان برای دربار و درباریان و اهداف آنان می‌نوشتند دیگر محور اصلی نوشته‌هایشان خواسته‌های درباریان نبود؛ بلکه چون خود از یک طبقه متوسط برخاسته بودند نگرش و باورهای آنان نیز بر طبقه متوسط استوار شد. آنان دیدگاهی متفاوت با دیدگاه کهن را برگزیدند و با بیداری و آگاهی به دست‌آورده سعی کردند تا درباره زندگی و روزگار

خود بیشتر بدانند و مردم جامعه را نیز نسبت به محیط اطراف خود آگاه و بینا کنند. دیگر کلی‌گویی‌های بازاری از رونق افتاد و مردم برای مدتی حق انتخاب کردن و شرکت در تعیین سرنوشت خود و کشور خویش را پیدا کردند. در این میان فرد و جامعه در مرکز توجه قرار گرفت و با مطرح شدن فرد، نوع ادبی ویژه‌ای که زندگی او را بازسازی کند به وجود آمد.

به هر حال اوّلین رمان‌های ایرانی که تحت تأثیر فرهنگ روس قرار گرفته بود از نظر مضمون، سبک‌های گذشته و عقب‌ماندگی‌های جامعه را با زبان طعن و طنز مورد حمله داد و با گزارش صادقانه از اوضاع کشور، خوب و بد آن را به دقت بیان کرد و سعی در بیداری مردم جامعه داشت. بنابراین رسالت اصلی ادبیات در این دوره آگاه کردن مردم و بیدار ساختن آنها نسبت به وضع موجود در کشور بود. در این میان گروهی از میهن‌پرستان بر آن شدند تا به هر طریق ممکن کاستی‌ها را نشان دهند، مردم را هشیار سازند و جامعه را برای اصلاح، دگرگونی و نجات وطن آماده کنند. آنان با بیان ایده‌آلهای ذهنی خود جهانی آرمانی و مدینه فاضله را به تصویر کشیدند. در سالهای پایانی دوره قاجار اوضاع اداری و اجتماعی ایران آشفته بود و بیگانگان هر روز بیش از روز قبل در امور کشور دخالت می‌کردند. در این میان تعدادی از نویسندگان ایرانی که در خارج از مرزهای ایران اقامت داشتند و از استبداد و آسیبهای آن در امان بودند با الهام گرفتن از علم و تمدن غرب دست به قلم برداشتند و از سبک‌های انتقاد کردند که به گمان آنان موجب عقب‌ماندگی ایران از فرهنگ و تمدن شده بود. این نویسندگان عبارتند از: میرزا فتحعلی آخوندزاده (۱۲۲۸-۱۲۹۸ق) میرزا ملکم‌خان (۱۲۴۹-۱۳۲۶ق)، عبدالرحیم طالبوف تبریزی (۱۲۵۰-۱۳۲۹ق)، میرزا آقاخان کرمانی، (۱۲۷۰-۱۳۱۴ق) و زین‌العابدین مراغه‌ای (۱۲۵۵-۱۳۲۸ق). در این مجال به آثار دو تن از این نویسندگان یعنی عبدالرحیم طالبوف تبریزی و زین‌العابدین مراغه‌ای پرداخته خواهد شد و اندیشه‌های آنان در مورد جامعه ایران بررسی می‌گردد.

در ادامه بر خود لازم می‌دانم تا از همه کسانی که مرا در نگارش این کتاب یاری کردند سپاسگزاری کنم. از جناب آقای دکتر یدالله جلالی پندری که با راهنمایی‌های ارزشمند خود این اثر را هدایت کردند تشکر می‌کنم. از جناب آقای دکتر سید محمود الهام‌بخش نیز بدلیل تشویق‌های بی‌دریغ‌شان در امر تحقیق و پژوهش کمال قدردانی را دارم. همچنین از همکاری‌ها و حمایت‌های همسر عزیزم جناب آقای عبدالمجید امامی - عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی - سپاسگزارم.

از خانواده عزیزم به ویژه پدر و مادر بزرگوaram که سالها برای تحصیل فرزندشان بدون هیچ چشم‌داشتی تلاش کردند و عاشقانه مرا مورد حمایت‌های بی‌دریغ خود قرار دادند کمال سپاس و قدردانی را دارم هر چند زبان از جبران محبت‌های آنان قاصر است. همچنین از همکاری‌های خواهر عزیزم زهره هاشمی کذاب‌ی نیز بسیار سپاسگزارم. در پایان خداوند بزرگ را شاکرم که هدایتگر من در تمام زندگی است و با عنایت‌های بی‌پایان خود مرا در مسیر روشن علم و دانش قرار داده است تا بتوانم از دانش و ثمرات آن استفاده کنم.

انشاء الله تعالی

نجمه هاشمی کذاب‌ی

پاییز ۱۳۹۰